

IZ ŽIVOTA NAŠIH ISELJENIKA

Mato MOJAŠ
Dubrovnik

Rodoljubivi rad Frana Legeni u iseljeništvu

Među iseljenicima koji su svoj život posvetili aktivnom radu na zbližavanju naših iseljenika, stvaranju iseljeničkih organizacija, razvijanju rodoljubivih osjećaja i održavanju suradnje sa starom domovinom — spada Dubrovčanin Frano Legeni.

U mladim godinama rado se družio s radničkom omladinom i od 1924. godine dolazio u napredno društvo »Zora«, koje je okupljalo radnike i razvijalo sportske i kulturne oblike rada na liniji naprednog djelovanja i stvaranja društvenog i zabavnog života. Bio je član tamburaškog zbora u kojemu je stjecao glazbene sposobnosti. Rado je učestvovao u raznim nastupima i manifestacijama koje je tada priređivalo društvo sa svojim programima.

Prilike tadašnjeg vremena navele su ga da napusti Dubrovnik u prosincu 1926. godine i tada traži mogućnosti rada i zarade daleko u svijetu. Otišao je putem mnogih naših iseljenika koji su se naseljavali i prihvaćali bilo kojih poslova širom svijeta, na svim kontinentima. U dvadesetoj godini života stiže Frano Legeni u Zapadnu Australiju 13. siječnja 1927. godine. Radi na raznim poslovima, a istovremeno napredno djeluje među radnicima, našim iseljenicima. Teški i naporni svakodnevni rad u šumi, u rudniku, na gradilištu, zamjenjuje u večernjim satima u iseljeničkim organizacijama i sam doprinosi osnivanju prosvjetnih i kulturnih društava. Uvidajući teške životne prilike naših iseljenika koji su naporno radili i bolje radili od engleskih radnika, a za isti posao imali manje nadnice od njih, doveli su ga na razmišljanje, a i na inicijative o organiziranju naprednih radničkih organizacija, tj. na stvaranje raspoloženja za radničkim pokretom koji će okupiti iseljenike preko raznih organizacija, bolje ih povezati u akcije za svoja prava i stvaranje uvjeta boljeg i pravednog života ljudi, bez obzira na nacionalnu pripadnost. U tim nastojanjima uspijeva. Osnivaju se društvene grupe, društva i organizacija. Vodi tamburaške zborove i radi na povezivanju radnika i na osnivanju borbenog radničkog pokreta u Perth-u.

Perth je glavni i trgovački centar u Zapadnoj Australiji, na desnoj obali rijeke Swan. Osnovan je 1829. godine i naglo se razvio i naselio kada su u južnom dijelu Zapadne Australije pronađena ležišta zlata. Tamo su iseljavali mnogi naši iseljenici iz Dalmacije i dijelom iz Makedonije. Brojio je oko 2000 naših iseljenika, a sa okolicom oko 5000. Od 1938. godine naseljavaju se naši iseljenici kao kopači u rudnicima zlata, dijelom kao lučki radnici, močnari, ribari, kamenoresci, industrijski radnici i na prostranstvima u okolici Perth-a kao poljoprivredni radnici. Neki naši iseljenici, koji su bili snalažljiviji postali su i trgovci. Njihov život nije bio lak, pa je već 1929. godine došlo do jačeg povezivanja iseljenika i osnovano je »Jugoslavensko potporno prosvjetno društvo«. Predsjednik društva bio je Ante Butelica iz Hvara, a tajnik Ivo Ga-

belić iz Splita. Ovo je bila društvena organizacija koncepcije između građanske prosvjetne organizacije i američkog tipa potporne organizacije. Napredniji članovi željeli su novu organizaciju, naprednijeg rada i djelovanja, sa širim aktivnostima. U tome uspijevaju. Društvo prerasta u druge organizacije i imovina se dodjeljuje odgovorno naprednim organizacijama.

Frano Legeni je jedan od osnivača Borbene grupe u Zapadnoj Australiji. Radnička organizacija »Borbeni radnički pokret« osnovana je 1928. u Broken Hillu. Ovaj pokret imao je utjecaja na mnoge iseljeničke organizacije u mjestima širom Australije.

Predstavnici organizacije razvili su široku kulturnu aktivnost okupljanja iseljenika u članstvo povezivajući ih i upoznavajući ih sa socijalnim i političkim prilikama u Australiji, osobito radničkim pokretom. U mjestima osnivaju se lokalne organizacije i klubovi u kojima se održavaju politička predavanja. U sportskim aktivnostima okuplja se omladina i djeca naših iseljenika. Organiziraju se priredbe, razni skupovi, veselice i dogovori. Razvija se kulturni i zabavni život protkan naprednim djelovanjem i razvijanjem radničke svijesti. Do velikog odjeka i do snažne aktivnosti dolazi osnivanjem borbenog radničkog pokreta 1931. godine u Perthu. U ovaj pokret okupljena je grupa najnaprednijih radnika od koje je osnovano društvo »Jugoslavenski radnički pokret — Oreški«. Ovaj radnički pokret osnovan je velikom zaslugom Frana Legeni koji je okupljao napredne ljude, radio s njima i kao tajnik organizacije stalno djelovao na plodnom radu. Organizacije borbenog radničkog pokreta iz ova dva centra imale su snažnog utjecaja na organizacije u drugim mjestima. Osnovane su u Osborne Parku, Spearwoodu, Swanu, Boulder Kalgorillieu u Zapadnoj Australiji, Zatim u Blacktownu, Leppingtonu, Cabramati, Warriewoodu, Sydneyu u Novom Južnom Walesu, te u Inisfaileu, Tullyu i Cairnsu u Queenslandu i u Melbourneu u Victoriji.

Frano Legeni neumorno radi i djeluje s puno volje i želje za napredkom. Godine 1931. osniva se Komunistička partija u Australiji i Frano je njen prvi član.

U Sydneyu 1934. godine osniva se Jugoslavenska obrtna škola. Svuda se osnivaju tamburaški zborovi i održavaju kulturne priredbe. Legeni je glavni pokretač društvenog, kulturnog i zabavnog života u Perthi, u okolici Perth-e, i djeluje šire u Zapadnoj Australiji. Voda je zborovođa tamburaških zborova u Perthi i okolici. Vodi tamburaški zbor u društvu »Oreški«, u Spearwoodu, u Upper Swan vodi tamburaški zbor društva »Jedinstvo«, na Golfieldu i u Manjimupu. Nije mu bilo teško odlaziti iz Perth-e na 20 do 50 kilometara udaljenosti kad je u pitanju rad, aktivnost i pomoć društvima. Naznačene godine dolazi do zajedničke konferencije predstavnika organizacija naših iseljenika u Australiji i osniva se »Savez

jugoslavenskih kulturno-prosvjetnih klubova». Za delegata Zapadne Australije izabran je Frano Legeni. Poslije dvije godine Savez je promijenio ime u »Savez jugoslavenskih iseljenika Australije«. U ustavu i pravilima Saveza jugoslavenskih iseljenika Australije, koja su usvojena na nacionalnoj konferenciji održanoj u Sydneyu prosinca 1938., te na nekim izmjenama i nadopunama na konferenciji održanoj u Sydneyu svibnja 1943. godine, pored ostaloga, stoji: »Član 2. cilj i svrha«.

1. Savez Jugoslavenskih Iseljenika Australije nema nikakove želje ni cilja da nadomjesti ikakovo vladajuće ili narodno tijelo ili ikakovu industrijalnu ili ekonomsku organizaciju australskog naroda.

2. Savez Jugoslavenskih Iseljenika Australije je vanpartijska i negrupaška organizacija, koja ima svoju zadaću da okuplja iseljenike iz Jugoslavije u Australiji (Hrvate, Srbe, Slovence, Crnogorce i Macedonce) i brine se za njihove osobite probleme i potrebe sa:

a) uspostavljanjem za iseljenike svratišta i domova u svrhu njihovog okupljanja i razvijanja;

b) da radi na jačanju razumijevanja i jedinstva između iseljenika jugoslavenskih nacija i australskog naroda, da ih podučava kao dobre demokratske građane i povezuje ih sa pripadajućim im radničkim unijama, farmerskim organizacijama i drugim ustanovama australskog naroda, te im pomaže u izviđanju svoje dužnosti prema tim ustanovama;

c) da pruža i radi na pomoći iseljenicima u njihovim potrebama i problemima;

d) da pomaže pokret narodnog demokratskog oslobođenja jugoslavenskih naroda i stoji uz ideale međunarodnog bratstva i narodne demokratije«.

U naseobinama naših iseljenika osnivaju se organi sa zadatkom da se članstvo upoznava sa idejama radničkog pokreta, jer će tako moći učestvovati u akcijama za pomoć pokretu u domovini. U Perthu 1938. godine osniva se Pokrajinski odbor i četiri ogranka Saveza jugoslavenskih iseljenika Jugoslavije. Godine 1940. dolazi do osnivanja »Jugoslavenskog narodnog odbora za pomoć«. Osniva se tamburaški zbor »Dalmacija«. U svemu ovome pokretač je i aktivni radnik Frano Legeni. On je tajnik Centralnog izvršnog odbora svih društava i grupa u Zapadnoj Australiji. Pokrajinski odbor obuhvaćao je ogranke u mjestima: Perth, Osborne Park, Fremantle, Spearwood, Swan, Maddington, Manjimup, Collie Boulder, Lakewood, Cwalia i Wiluna.

Godine 1940. Legeni je zatvoren zbog toga što je širio letke i štampu Komunističke partije. Našli su kod njega mjesečnik »Pregled«. U Sydneyu 1936. godine izlazi prvi radnički list »Napredak«, kojega su primali mnogi iseljenici i u Perthi preko sindikata Australije. I u ovoj akciji značajnu ulogu vrši Frano Legeni.

Sjedište Saveza jugoslavenskih iseljenika bilo je u Broken Hillu i Centralnog patronata kojega su iseljenici osnovali istovremeno kad i Savez. Kasnije je sjedište Saveza preneseno u Sydney, a sjedište Centralnog patronata ostalo je u Broken Hillu. Ono je radilo na sakupljanju dobrovoljnih priloga za pomoć onima koji su stradali u Jugoslaviji od protunarodnih režima, nalazili se u zatvorima i bili progonjeni za prava radničke klase. Patronat je organizirao protestne mitinge da se pušte iz zatvora politički zatvorenici itd.

Kada je 1939. godine zaprijetila opasnost Evropi list »Napredak«, Sidney, 3. travnja 1939. donosi članak — Za obranu Jugoslavije i sređivanje unutrašnjih prilika — u kojemu upozorava na opasnost koja prijete Jugoslaviji i obavještava iseljenike na solidarnost u pružanju pune pomoći ovim sadržajem: »Iseljenici, dajmo svu našu pomoć našim narodima u Jugoslaviji u njihovim kritičnom momentu. Svi vi, Hrvati, Srbi, Slovenci, Makedonci i drugi, svi vi koje vas veže stotinu veza s našom zemljom i našim narodima, svi koji ljubimo mir i slobodu, koji osjećamo s grudom na kojoj nas je odnijehala majka i ugrijalo sunce, stupimo u jedan moćni patriotski front. Sazivajmo zborove, sa društvenim sjednicama i na svaki drugi način posređujmo direktno na jugoslavensku vladu i kod njenih predstavnika ovdje zahtijevajmo: prekidanje politike šurovanja s Hitlerom koja prethodi kapitulaciji; i trebljivanje Hitlerovih agenata iz Jugoslavije...«

Novine »Napredak« počele su izlaziti svaki tjedan od 1938. godine. To je bio list za sve pripadnike naroda Jugoslavije pa je u podnaslovu lista pisalo: »List hrvatsko-srpski govorećeg naroda u Australiji. »Bio je po svom sadržaju napredan radnički list, kojega su rado uzimali i čitali naši iseljenici. Međutim, u Perthi, da bi se umanjio utjecaj lista uz pomoć konzulata jugoslavenske vlade pokrenut je lijepo uređen list »Dom i svijet« 1932. godine. Iseljeničtvo je reagiralo na ovaj list. Nijesu ga uzimali i poslije drugog broja prestao je izlaziti. To je bio najbolji dokaz kakvo je raspoloženje vladalo među našim iseljenicima, u odnosu na politički život i uređenje u staroj Jugoslaviji.

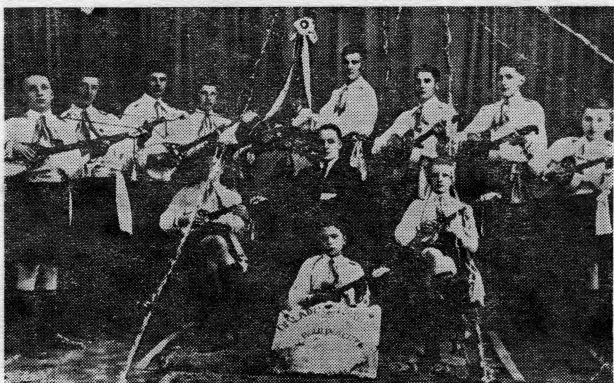
Prvu emisiju naše radio stanice o borbenosti i uspjesima partizana u Lici i u Hrvatskoj uhvatio je i slušao Frano Legeni. To je bio veliki doživljaj i veselje. Brzo se pročula vijest među našim iseljenicima. Od tada je organizirano slušanje radio emisija i počela je živa akcija na prikupljanju pomoći za narodnooslobodilačku vojsku i narod Jugoslavije. Održavale su se priredbe i razni nastupi. Sav prihod namijenjen je za pomoć. Da bi bila što uspješnija akcija osniva se 1943. godine Društvo za pomoć Jugoslaviji. Značajnu ulogu odigrale su žene u sakupljanju robe i hrane u okviru društva.

Frano i njegova supruga Franka neumorni su radnici u organiziranju priredaba i u akcijama za prikupljanje pomoći. Za vrijeme rata ko je sadio duhan, taj nije išao u vojsku. Legeni organizira godine 1945. sadioce duhana (75%). On je potpredsjednik organizacije i radi u Manjimupu, gdje je Komunistička partija Zapadne Australije, uz pomoć masovnih organizacija, organizirala štrajk.

Za jugoslavenski zbijeg u Egiptu, Crveni Križ, Dječji dom u Bihaću i druge ustanove u domovini iseljenici Zapadne Australije prikupili su i poslali svotu od sto tisuća australskih dolara. Iseljenici u Perthi dali su od toga 30.000 australskih dolara.

Prvi tamburaški zbor u Perth-u, zap. Australija (u sredini zborovoda Legeni)

Dječji tamburaški zbor Boulder City 1937. g. W. A.

Jugoslavensko radničko društvo »OREŠKI« djelovalo je sa svojim sportskim i kulturnim sekcijama. Imalo je svoje zemljište i dvije kuće, koje su kasnije prodane za gradnju suvremenog doma. Ono je od travnja 1960. godine dobilo naziv Jugoslavenski kulturni klub »Jadrans«, koji vodi akciju za gradnju doma, a u prikupljanju sredstava učestvuju iseljenici i izvan Perthu koji žive u naseljima Zapadne Australije. Klub »Jadrans« održava vezu sa starom domovinom, pomaže stari kraj i prikazuje jugoslavenske filmove našim iseljenicima.

Poslije drugog svjetskog rata broj naših iseljenika u Australiji znatno se povećao, prema stanju prije rata. Prema podacima računa se da sada u Australiji živi oko 250.000 naših iseljenika (45 do 50% ih je iz SR Hrvatske). Napredni iseljenici izdaju list »Novo doba«.

S druge strane naših iseljenika, brodom »Partizanka«, došao je Frano Legeni u domovinu 29. veljače 1948. godine. Došao je da se više ne vrati, već da ostane u svojoj zemlji, da tu živi i radi, te doprinese udio u izgradnji nove Jugoslavije. Živio je i radio je u Dubrovniku, stalno stojeći u vezi s doseljenicima, svojim starim prijateljima s kojim je u najtežim danima bio čvrsto povezan. Posjećivali su ga i prijatelji koji su dolazili na viđenje starom svom rodnom kraju iz Australije. Bilo je pričanja i obnavljanja uspona. Sjećajući se svojih mladih i aktivnih dana Frano je skromno govorio o doživljajima. Bio je pristupačan, pravi drug i prijatelj. Iscrpljen od velikog rada i napornih poslova umro je u svojoj 66. godini života. Njegova smrt odjeknula je u Zapadnoj Australiji kod starih naših iseljenika, njegovih prijatelja, suradnika i poznanika. U povodu njegove smrti australski list naših iseljenika »Novo doba« u ožujku 1972. godine donosi In memorijam — Frane Legeni bivši istaknuti iseljenik u Zapadnoj Australiji —

»Na centralnom dubrovačkom groblju Boninovo sahranjen je 17. veljače ugledni i poznati bivši doseljenik u Zapadnoj Australiji Frano Legeni.

Članovi kluba »Jedinstvo« u Swannu, W. A., 1935. g.

Članovi ogranka »Napredni« organizacije jugoslavenskih iseljenika u Spearwoodu, W. A., 1946. godine

Pokojni Frano je rođen u Dubrovniku 1906. U Australiju je stigao kao 20-godišnj mladić. U svom rodnom i voljenom Dubrovniku sudjelovao je u tamburaškom zboru »Zora« u kojemu je stekao zanimanje i znanje muzike.

Po dolasku u Zapadnu Australiju sudjelovao je u onamošnjem društvenom radu naših iseljenika, koji se je razgranjavao i u kulturne djelatnosti. U to vrijeme su počeli nicali i tamburaški zborovi, osobito među šumskim radnicima koji su ponekad sami izrađivali i svoje tambure i na njima svirali onako »od uha«.

Frane je bio gotovo jedini koji je imao sistematski obrazovanje u muzici među doseljenicima u ono vrijeme. On se je nesebično bacio na posao podizanja tamburaških zborova. Ubrzo je osposobio takove majstore naše narodne glazbe, koji nijesu zaostajali iza svog učitelja i koji su kasnije osposobljavali druge (Ivan Kovačević, Marko Goričanac, Nikola Krajač i ostali).

Vrlo brzo djelovalo je nekoliko tamburaških zborova u Zapadnoj Australiji, njegov je rad bio veoma intezivan i oni su postali popularni i čuveni ne samo među našim doseljenicima nego i u široj javnosti Zapadne Australije, doprinoseći istovremeno ugledu naših naseljenika.

Koliko je naša »String Band« (tamburica) bila omiljena pokazuje nam i činjenica da su ti naši tamburaši bili počašćeni da svojim zvucima otvore tadašnju novu radio stanicu u Perthu 6 KY. U nezaboravnom sjećanju našim iseljenicima i mnogim drugim građanima Perthu ostao je još jedan događaj u maju 1945. u velikoj gradskoj dvorani, koja je bila prepuna, odjednom je, pod naizmjeničnom dirigentskom palicom Frane Legenija i Ivana Kovačevića, nastupilo koncertom ništa manje nego sedamdeset i pet naših tamburaša. No, nije naš omiljeni Frano bio samo tamburaš. Njegova djelatnost je bila svestrana. Kao radnik, odavno je pripadao svojoj klasi, aktivno je sudjelovao u tred unionima i djelovao je politički. Za vrijeme velike ekonomske krize i besposlice bio je član Centralnog odbora nezaposlenih u Perthu i u tom svojstvu jedan od predvodnika velikog marša nezaposlenih 1931., u tom gradu, u kojem je sudjelovalo oko 20.000 radnika.

Sa sličnim entuzijazmom je pokojni Frano radio u tadašnjem Savezu iseljenika i često bio biran u njegove najviše forume.

Pred masom građana Dubrovniku od pok. Frane se je nad otvorenom grobnicom, u ime njegovih mnogobrojnih prijatelja u Australiji i onih koji su kao i on povratili se u rodni kraj, oprostio njegov dugogodišnji suradnik iz Australije Luka Marković, koji je iz Beograda došao da bi Franinim sugrađanima rekao o njemu mnogo onog što oni dotada nijesu znali. Jer je Frane bio preskroman da bi im on to kazao. Skromno je (ali pošteno) živio. Skromno je i umro.

U članskoj iskaznici Pokrajinskog odbora (Yugoslav Immigrants Association of Australia — W. A. Committee) Društvo »Oreški« — Perth 8. januara 1948. Box K 799 G. P. O. stoji naznačeno: »... da Frane Legeny je jedan od osnivača Borbene grupe u West Australiji 1930. god. U ovoj grupi on je aktivno učestvovao u djelovanju iste. Učestvovao je u reorganiziranju Borbene grupe u Borbeni Radnički Pokret, kroz čiju borbenost im je uspjelo da preuzmu staro Jugoslavensko Prosvjetno Potporno Društvo.

Poslije ovog preuzetka opet je aktivno učestvovao u reorganizaciji svega u Jugoslavensko Prosvjetno Kulturno Društvo »OREŠKI« Perth W. A. godine 1933.

Frane biva prvi tajnik Centralnog Izvršnog Odbora svih društava i grupa za West Australiju. Istodobno biva prvim tajnikom Oreškog, dok prije bijaše neprestano tajnikom Borbene grupe a kasnije Borbenog Radničkog Pokreta. Delegat na prvu Konferenciju G. O. Saveza Sydney 1932. Vođa i zborovoda tamburaških zborova u Perthu i okolici na Goldfieldu i u Manjimupu. Aktivno učestvuje u svem radu.

Među mnoge naše aktivne i zaslužne iseljenike spada i Frano Legeni koji će ostati u uspomeni generacijama i primjer u kakvim su prilikama živjeli i kakvu su borbu vodili naši ljudi za dobro, napredak i bolji život.